

Appingedam, Wijkstraat 44-50
Gemeente Appingedam (Gr.)
Archeologische Begeleiding
Definitief

Steekproefrapport 2016-07/07

Appingedam, Wijkstraat 44-50
Gemeente Appingedam (Gr.)
Archeologische Begeleiding
Definitief

Steekproefrapport 2016-07/07

Appingedam, Wijkstraat 44-50
Gemeente Appingedam (Gr.)
Archeologische Begeleiding

Een onderzoek in opdracht van
Gemeente Appingedam

Steekproefrapport 2016-07/07
ISSN 1871-269X

auteur: drs. Y. Boekema (senior KNA
archeoloog)
autorisatie: dr. J. Jelsma (senior KNA
archeoloog)

De Steekproef bv werkt volgens de
Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 3.3

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door
De Steekproef bv, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef bv, mei 2017

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
zonder bronvermelding.

De Steekproef bv aanvaardt geen
aansprakelijkheid voor eventuele schade
voortvloeiend uit de toepassing van de
adviezen of het gebruik van de resultaten van
dit onderzoek.

De Steekproef bv
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn

telefoon	050 – 5779784
fax	050 – 5779786
internet	www.desteekproef.nl
e-mail	info@desteekproef.nl
kvk	02067214

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	1
Administratieve gegevens van het plangebied.....	1
1. Inleiding.....	1
1.1 Ligging van het plangebied.....	2
2. Resultaten eerder uitgevoerd onderzoek	3
2.1 Fysische en historische geografie.....	3
2.2 Archeologie.....	6
2.3 Archeologische verwachting.....	7
3. Veldonderzoek.....	8
3.1 Werkwijze.....	8
3.2 Resultaten van het onderzoek.....	9
Sporen en structuren.....	9
Vondsten.....	11
4. Conclusies.....	13
4.1 Beantwoording onderzoeksvragen.....	13
4.2 Selectieadvies.....	14
Literatuurlijst	

Appendix I: Archeologische periode-indeling

Appendix II: Vlaktekening

Appendix III: Profielkolommen

Appendix IV: Sporenlijst

Appendix V: Vondstenlijst

Samenvatting

Tussen 7 en 13 juli 2016 is in opdracht van de gemeente Appingedam een archeologische begeleiding uitgevoerd aan de Wijkstraat 44-50 te Appingedam, gemeente Appingedam, provincie Groningen. Aanleiding vormt de geplande aanleg van een rioolsleuf en de realisatie van plantenvakken binnen het plangebied. Tevens zal de bestaande verharding worden uitgebreid ten behoeve van het creëren van extra parkeerplaatsen.

Binnen vrijwel het hele plangebied is een ophogingslaag aanwezig (lagen 2 en 3). Uit het vondstmateriaal (met een zeer uiteenlopende datering van 12e-14e eeuw tot en met nieuwe tijd C) is gebleken dat deze laag sterk verstoord is. Onder deze laag zijn in het centrale deel van het plangebied (ter hoogte van de profielen 3 en 4) minder verstoorde ophogingslagen aangetroffen (lagen 4, 5 en 6). Deze lagen waren aanzienlijk schoner dan laag 3, maar zijn wegens afwezigheid van vondstmateriaal niet dateerbaar.

In het noordelijk deel van het plangebied (beginnend net ten zuiden van profiel 5) is onder het opgebrachte zandpakket op een diepte vanaf 0,05 m -NAP een sterk humeuze, zwartgrijze, sterk siltige, sterk watervoerende kleilaag met puin-, bot- (niet verzameld) en aardewerkresten (laag 7) aangetroffen. Vermoedelijke betreft het dempingen/vullingen van de Middelgracht. In het meest noordelijke deel van de rioolsleuf is de gracht gedempt met zeer veel recent puin (bakstenen en dakpannen, laag 11) (zie Figuur 7). Onder deze demping, op een diepte van circa 0,55 m -NAP, zijn vullingen van de vermoedelijke gracht zichtbaar (laag 7). In deze vulling is sterk uiteenlopend vondstmateriaal aangetroffen, van 12e eeuw tot paffrath tot een tegelfragment uit de nieuwe tijd B/C. Op basis hiervan kan gesteld worden dat de aangetroffen grachtvulling (laag 7) sterk verstoord is.

Tijdens het onderzoek zijn geen wierdelagen aangetroffen. Vermoedelijk bevinden deze zich direct ten noordwesten (de Nicolaïterp) en ten noordoosten (de Krabbenterp) van het plangebied.

Selectieadvies opgesteld door mevr. drs. Y. Boekema senior KNA archeoloog :

Het onderzoek betrof een archeologische begeleiding. Het plangebied is na afronding van het veldwerk vrijgegeven. Het archeologisch onderzoek heeft betrekking op de graafwerkzaamheden die uitgevoerd zijn ten behoeve van de geplande rioolsleuf en plantvakken. Omdat dieper ontgraven voor de werkzaamheden niet nodig is, zijn de dieper in de bodem aanwezige lagen niet onderzocht. Op basis van de bevindingen van dit onderzoek wordt het aannemelijk geacht dat zich hier wel archeologische resten (met name grachtvullingen) bevinden. Daarom adviseren wij om toekomstige diepere bodemingrepen in dit plangebied ook archeologisch te laten begeleiden.

Administratieve gegevens van het plangebied

Provincie	Groningen
Gemeente	Appingedam
Plaats	Appingedam
Toponiem	Wijkstraat 44-50
Kaartblad	7F
Centrumcoördinaten plangebied	253.080/593.614
Oppervlakte van het plangebied	Circa 2340 m ²
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	Circa 340 m ²
Uitvoering veldwerk	7 tot en met 13 juli 2016
Bevoegde overheid	Gemeente Appingedam dhr. R. Grössl Postbus 15, 9900 AA Appingedam r.grossl@appingedam.nl
Deskundige namens de bevoegde overheid	Libau N. van der Mei Hoge der A 5 9712 AC Groningen mei@libau.nl
Opdrachtgever	Gemeente Appingedam dhr. E. Hogen-Esch Postbus 15, 9900 AA Appingedam tel. 0596 691192 E.Hogen-Esch@appingedam.nl
OM-nummer	4006035100
ISSNnr.	1871 - 269X
Uitvoerder	De Steekproef bv
Steekproef projectcode	2016-07/07
Geomorfologische context	noordelijk zeekleigebied
NAP-hoogte maaiveld	Circa 0,75 meter +NAP
Maximale diepte onderzoek	1,4 meter onder maaiveld
Huidig grondgebruik	Parkeerplaats/braak
Beheer en plaats van documentatie	De Steekproef bv tot deponering bij het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis

1. Inleiding

Tussen 7 en 13 juli 2016 is in opdracht van de gemeente Appingedam een archeologische begeleiding uitgevoerd aan de Wijkstraat 44-50 te Appingedam, gemeente Appingedam, provincie Groningen. Aanleiding vormt de geplande aanleg van een rioolsleuf en de realisatie van plantenvakken binnen het plangebied. Tevens zal de bestaande verharding worden uitgebreid ten behoeve van het creëren van extra parkeerplaatsen.

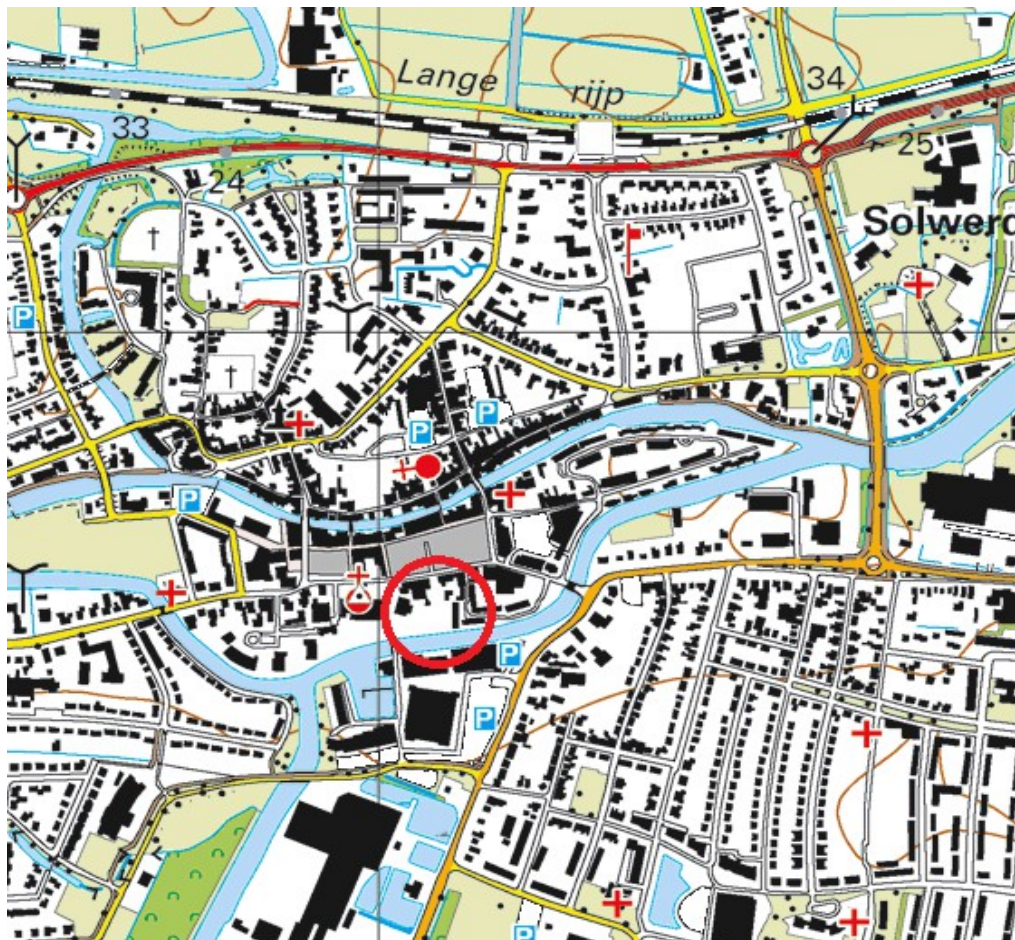
Het onderzoek is uitgevoerd conform de KNA 3.3 en het voor dit onderzoek opgestelde Programma van Eisen (PvE) (Van der Velde, 2016). Doel van het onderzoek is het documenteren van de in het plangebied verwachte archeologische sporen en vondsten. In het PvE zijn onderzoeksvragen geformuleerd, die in voorliggende rapportage getracht worden te beantwoorden.

1. *Zijn in het plangebied archeologische sporen en vondsten aanwezig? Zo ja: wat is de aard, datering en (horizontale en verticale) spreiding van deze sporen en vondsten?*
2. *Wat is de gaafheid en conserveringsgraad van de aangetroffen sporen en vondsten?*
3. *Zijn binnen (een deel van) het plangebied wierde- en/of stadsophogingslagen aanwezig? Zo ja: wat is de opbouw ervan? Kunnen verschillende lagen worden onderscheiden? Zo ja: wat is de aard van deze lagen? Indien binnen het plangebied sprake is van een wierde, wat is dan de datering van deze wierde? Hoe verhoudt dit zich tot het ontstaan van het huidige Appingedam?*
4. *Zijn er binnen het plangebied resten en sporen aangetroffen die gerelateerd kunnen worden aan de Middelgracht? Zo ja: wat is de aard en datering hiervan?*
5. *Is er sprake van oude vullingen van de Middelgracht? Zo ja: wat is de aard, opbouw en datering ervan?*
6. *Zijn er aanwijzingen aanwezig van het economisch gebruik (nijverheidsrestanten, resten van houten beschoeiing en aanlegplekken) van de Middelgracht? Zo ja, wat is de aard en datering ervan?*
7. *Welke aanwijzingen zijn er voor de aanwezigheid van historische bebouwing (middeleeuwen, nieuwe tijd tot 1800) in het plangebied?*
8. *Zijn binnen het zuidelijke deel van het plangebied resten van een stadswal aanwezig? Zo ja, waaruit bestaan deze resten?*

Het veldwerk is uitgevoerd door mevr. drs. Y. Boekema (senior KNA archeoloog) en dhr. dr. J. Jelsma (senior KNA archeoloog). De uitwerking en rapportage is uitgevoerd door mevr. drs. Y. Boekema.

1.1 Ligging van het plangebied

Het onderzochte gebied bevindt zich in het centrum van Appingedam, tussen het Nieuwe Diep en het Damsterdiep, gemeente Appingedam, provincie Groningen (Figuur 1). De werkput is gelegen ten westen van de Smederij en ten zuiden van de Wijkstraat. Recentelijk heeft binnen het plangebied discotheek Temptation gestaan, deze is gesloopt waarna de bodem binnen het plangebied deels gesaneerd is.

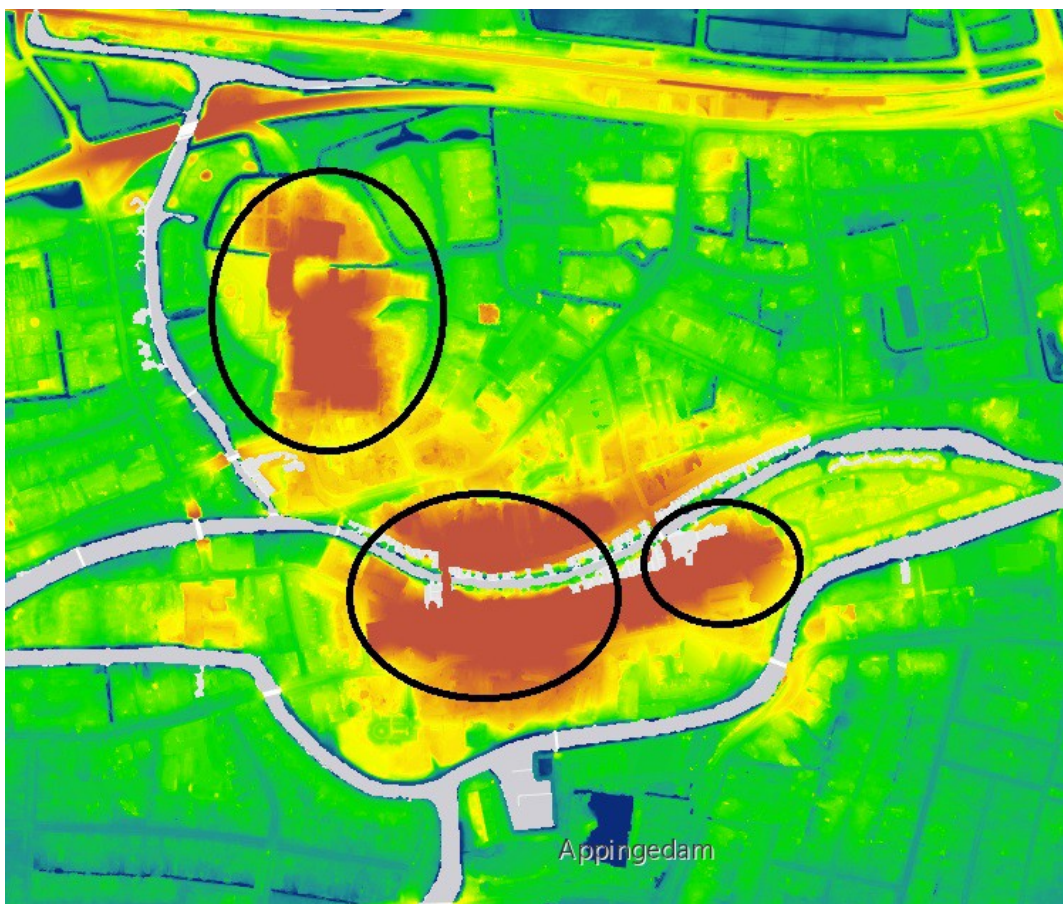
Figuur 1 Ligging van het plangebied (roodomcirkeld) (bron: mijnkadaster.nl)

2. Resultaten eerder uitgevoerd onderzoek

Rondom het plangebied zijn in het verleden meerdere archeologische onderzoeken uitgevoerd en archeologische waarden aangetroffen. Daarnaast is divers historisch onderzoek uitgevoerd naar de geschiedenis van Appingedam. De meest relevante informatie met betrekking tot het plangebied zal hieronder besproken worden.

2.1 Fysische en historische geografie¹

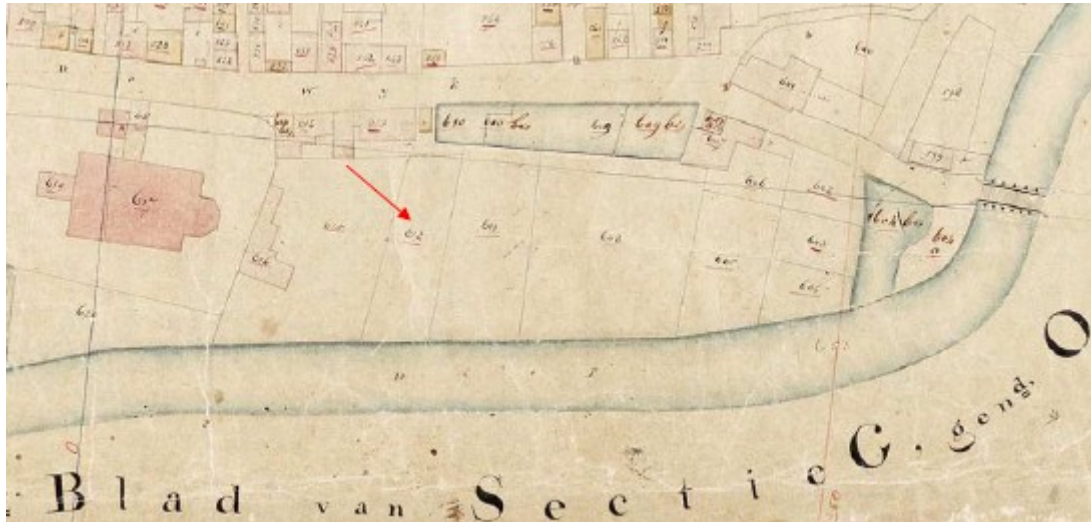
Op aardkundige kaarten is het plangebied opgenomen als bebouwd gebied. Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen is af te leiden dat het plangebied gelegen is op een getij-afzettingsvlakte (code Mv2). Op de bodemkaart (Stiboka, 1985) wordt aangegeven dat in de directe omgeving van het plangebied knippoldervaaggronden van zware klei (eenheid kMn48C) en zavel en lichte klei (eenheid kMn63C) aanwezig zijn. Ten oosten en ten westen van het plangebied bevinden zich knippige poldervaaggronden bestaande uit klei (eenheid gMn85C) en zavel (eenheid gMn53C). Deze gronden liggen ter plaatse van de oude meanders van de Fivel.

Figuur 2. Uitsnede AHN met aangegeven drie hoger gelegen delen in het oude centrum van Appingedam. Linksboven De Wierde, midden het terrein ten noorden van de Nicolaïkerk en rechts de mogelijke ligging van de Krabbenterp. Rode pijl geeft het plangebied aan (bron www.ahn.nl).

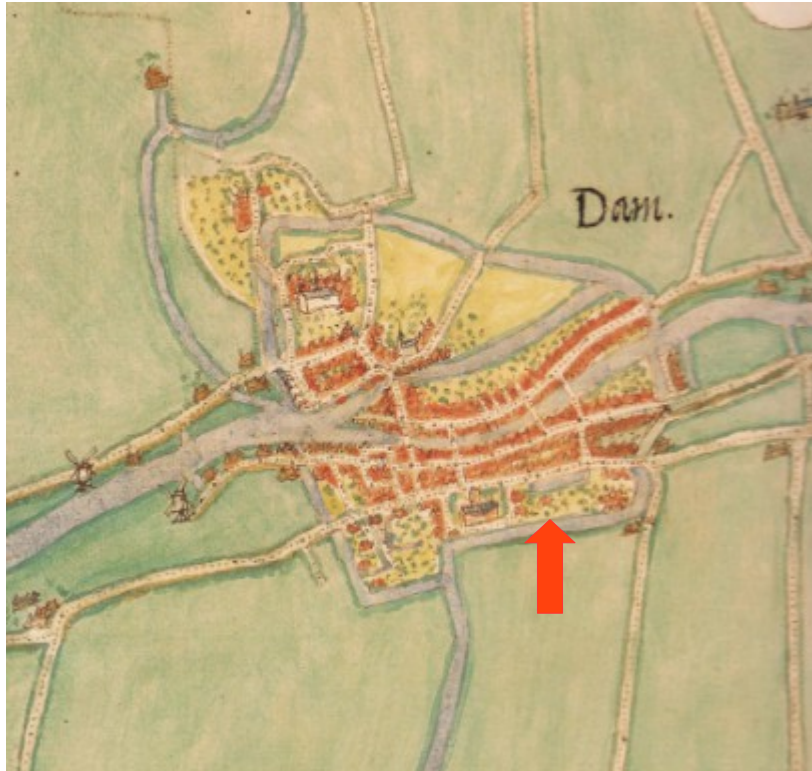
¹ Grotendeels overgenomen uit het PvE (Van der Velde 2016).

borgterrein Oost Snelgersma. Oost Snelgersma stond ten oosten van het plangebied. De borg zelf is in de loop van de 18e eeuw afgebroken, het poortgebouw was in ieder geval tot 1790 nog in gebruik als woning (Formsa et al 1997: 51-52).

Figuur 4. Kadastrale minuut 1819, gemeente Appingedam blad D1. De locatie van het plangebied wordt aangeduid met een rode pijl.

Op de kaart van Jacob van Deventer uit 1545 staat De Groeve aangeven (zie Figuur 5). Verder is zichtbaar dat de rond 1500 opgeworpen stadsmuren of -wallen al waren verdwenen. Karel V heeft hier opdracht toe gegeven nadat zijn troepen Appingedam in 1536 hebben ingenomen. De inname van Appingedam door Karel V, maakte deel uit van een serie gevechtshandelingen die het gevolg waren van de strijd om de heerschappij over de Ommelanden (bron: www.appingedam.nl).

Figuur 5. Appingedam circa 1545, naar Jacob van Deventer, met zuidelijk De Groeve. Rode pijl is het plangebied (bron: Koeman & Visser, 1992)

2.2 Archeologie

Rondom het plangebied zijn in het verleden diverse archeologische onderzoeken uitgevoerd. Bij de Nicolaïkerk, direct ten westen van het plangebied is in 2006 een archeologische begeleiding uitgevoerd (Exaltus, 2006). Hierbij zijn resten van grafkisten aangetroffen alsmede funderingsresten bestaande uit kloostermoppen.

Tijdens een archeologische begeleiding in 2007 (Exaltus, 2007) aan de Paardenwasch (ten oosten van het plangebied) is onder een verstoorde toplaag van circa 30 tot 40 centimeter diepte een 1,2 tot 1,3 meter dik pakket donkergrijze klei met puin aangetroffen. Deze laag is geïnterpreteerd als de demping van de paardenwas (een plek om met name de benen van paarden te wassen). Op basis van het puin, kan de demping gedateerd worden in het eind van de 19e of het begin van de 20e eeuw. Dit komt overeen met de historische bronnen. Ter hoogte van de Wijkstraat is een pakket natuurlijke kleiafzettingen aangetroffen. Er is geadviseerd alle graafwerkzaamheden dieper dan

50 centimeter in en rondom het plangebied, archeologisch te begeleiden.

In 2015 is aan de Paardenwasch nog een archeologische begeleiding uitgevoerd (Veenstra, 2015). In het gehele plangebied is een rommelige kleilaag aangetroffen, het betreft de demping van de paardenwas. Op basis van aardewerk kan worden vastgesteld dat de paardenwas in de 19e eeuw is gedempt. Dit komt overeen met historisch kaartmateriaal waaruit blijkt dat de paardenwas tussen 1853 en 1908 gedempt moet zijn. In de demping zijn drie subrecente waterputten gevonden, die hebben toebehoord aan bebouwing die vanaf de tweede helft van de 19e eeuw in het plangebied aanwezig is geweest. In het plangebied zijn geen wierderesten aangetroffen.

Voor het perceel Wijkstraat 42-44 is in 2015 een bureauonderzoek uitgevoerd (Danhof, 2016). Hieruit is gebleken dat Gezien de ligging van het plangebied aan een van de oudste straten van de middeleeuwse kern van Appingedam de kans op de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied groot wordt geacht. Deze resten kunnen bestaan uit middeleeuwse wierdelagen en bewoningssporen uit de middeleeuwen en nieuwe tijd. Mogelijk zijn deze resten wel deels verstoord door de bouw van het pand waarvoor nu uitbreiding wordt beoogd.

2.3 Archeologische verwachting

Ten oosten van de hoek Wijkstraat-Sint Annastraat is mogelijk een wierde aanwezig (de Krabbenterp), evenals ten westen van het plangebied in de omgeving van de Nicolaïkerk (De Nicolaïterp). Deze wierden strekken zich vermoedelijk niet uit tot binnen het plangebied. Ter plaatse van het plangebied heeft zich de Middelgracht bevonden. In het plangebied zijn daarom sporen van deze gracht te verwachten zoals bijvoorbeeld oude (gracht)vullingen, aanlegsteigers en beschoeiingen of kades. De precieze datering van de Middelgracht is onbekend. Wel is bekend dat de Middelgracht omstreeks 1570 is gedempt. Naast het bovenstaande kunnen in het noordelijkste deel van het plangebied resten worden aangetroffen van de Floem. Verder moet rekening worden gehouden met het aantreffen van bewoningssporen zoals wierde- en stadsophogingslagen uit met name de middeleeuwen. Een oudere datering valt echter niet uit te sluiten. Zo zijn in het verleden bij baggerwerkzaamheden in het Nieuwe Diep, ten zuiden van de Nicolaïkerk, scherven van terpaardewerk gevonden (Hoft, 1990: 18). Langs het Nieuwe Diep moet rekening gehouden worden met de aanwezigheid van resten van een middeleeuwse stadswal.

3. Veldonderzoek

3.1 Werkwijze

Het veldwerk is uitgevoerd tussen 6 en 13 juli 2016 door mevr. drs. Y. Boekema en dhr. dr. J. Jelsma. De graafwerkzaamheden ten behoeve van de verhardingsuitbreiding hadden een dusdanig beperkte graafdiepte dat de ingrepen zich beperkten tot het saneringszand, deze werkzaamheden zijn niet archeologisch begeleid. De graafwerkzaamheden ten behoeve van de rioolsleuf en de plantenbakken zijn uitgevoerd op aanwijzing van een archeoloog, tot de maximale diepte die voor de geplande ingrepen noodzakelijk was. Hierbij is laagsgewijs verdiept. Het vlak en de profielen zijn conform KNA 3.3 gedocumenteerd. Er is één vlak aangelegd. Vondsten zijn per laag verzameld. De vlaktekening is opgenomen in Appendix II.

Figuur 6. Overzicht van de graafwerkzaamheden, foto genomen in zuidelijke richting

3.2 Resultaten van het onderzoek

Tijdens het veldonderzoek zijn onder een laag saneringszand deels verstoorde stadsophogingslagen en vermoedelijke Middelgrachtvullingen aangetroffen. Het verzamelde vondstmateriaal bestaat uit aardewerk, mortel, mopstenen, bouwkeramiek en glas. Wierdelagen zijn tijdens het onderzoek niet aangetroffen.

Sporen en structuren

rioolsleuf

Ten behoeve van de aanleg van de rioolsleuf is het bovenliggende saneringszand ontgraven met een 0,8 m brede bak en de eronder liggende klei met een 0,4 m brede bak. De maximale ontgravingdiepte van de rioolsleuf bedroeg 1,4 m beneden maaiveld. Verdeeld over de rioolsleuf zijn 6 profielkolommen opgenomen (1 tot en met 6), waarvan profiel 6 enkel is gefotografeerd en wegens instortingsgevaar niet is getekend.

Omdat de onderkant van de rioolsleuf slechts 0,4 m breed was, was het vlak slecht leesbaar, waardoor de archeologische informatie met name uit de profielen verkregen is (de kolomopnames zijn opgenomen in Appendix III, een beschrijving van de lagen is opgenomen in Appendix IV).

De bodem binnen het grootste deel van de rioolsleuf bestond uit een 0,25 tot 0,8 m dik opgebracht pakket saneringszand (laag 0) met daaronder, op een diepte variërend van -0,15 tot +0,18 m NAP, een 0,2 tot 0,6 m dik, verstoord pakket matig humeuze, sterk siltige donkerbruingrijze klei met botresten, (pijp)aardewerk, mopstenen en veel (sub)recente puinresten (laag 3). Deze laag is geïnterpreteerd als (recent) verstoorde stadsophogingslaag. Onder deze laag, op een diepte van 0,14 m -NAP, bevinden zich zwak tot matig humeuze, sterk siltige kleilagen met puinsporen en mangaanvlekken (lagen 4, 5 en 6). Deze lagen zijn 'schoner' dan laag 3 en betreffen naar alle waarschijnlijkheid eveneens stadsophogingslagen, zij het minder verstoord. In het noordelijk deel van de rioolsleuf (beginnend net ten zuiden van profiel 5) zijn bovengenoemde ophogingslagen niet aanwezig, maar bevindt zich onder het saneringszand, op een diepte van 0,05 m -NAP, een sterk humeuze, zwartgrijze, sterk siltige, sterk watervoerende kleilaag met puin-, bot- en aardewerkresten (laag 7). Vermoedelijke betreft het een vulling van de Middelgracht. In het meest noordelijke deel van de rioolsleuf is de gracht gedempt met zeer veel recent puin (bakstenen en dakpannen, laag 11) (zie Figuur 7). Onder deze demping, op een diepte van circa 0,55 m -NAP, is nog een deel van de vulling van de vermoedelijke gracht zichtbaar (laag 7). De natuurlijke ondergrond is in de rioolsleuf niet bereikt.

Figuur 7. Profiel 6 (in westelijke richting): onder het saneringszand (laag 0) is een circa 0,5 m dikke dempingslaag zichtbaar (laag 11), met daaronder de vermoedelijke vullingen van de Middelgracht (laag 7).

In de westelijke zijtak (gelegen aan de zuidzijde van de rioolsleuf) is op circa 1,5 m ten oosten van de bestaande put een (sub)recente betonplaat aangetroffen. De betonplaat van ruim 2 m lang is mogelijk als fundering gebruikt voor de discotheek die binnen het plangebied heeft gestaan. Een meter ten oosten van de betonplaat bevond zich een put bestaande uit gemetselde, recente, oranje bakstenen. Zowel de betonplaat als de put zijn beschouwd als archeologisch niet-relevant.

Tijdens het onderzoek zijn geen sporen aangetroffen.

Boomgaten

In totaal zijn vijf boomgaten gegraven. De gaten varieerden qua omvang van 4x4 m met een diepte van circa 0,65 m beneden maaiveld (voor 1 boom), 6x2 m met een diepte van circa 1 m beneden maaiveld (voor 2 bomen) tot 13x2 m met een diepte van circa 1 m beneden maaiveld (voor 3 bomen). In alle boomgaten is het profiel gefotografeerd. In boomgat 1 is het profiel tevens getekend (profiel 7).

De bodem binnen de boomgaten bestond per boorgat uit:

Boorgat 1: saneringszand (laag 0) op een verstoorde ophogingslaag (laag 3) vermengd met saneringszand op een verstoorde ophogingslaag (laag 3).

Boorgaten 2 en 3: saneringszand (laag 0) op een verstoorde ophogingslaag (laag 3).

Boorgat 4: saneringszand (laag 0).

Boorgaten 5, 6 en 7: saneringszand (laag 0) op sterk verstoorde ophogingslaag (laag 3).

Boorgat 8: saneringszand (laag 0) op sterk verstoorde ophogingslaag (laag 3).

In de boomgaten zijn geen sporen aangetroffen.

Om de diepere bodemopbouw te bekijken is ter plaatse van boomgat 1 een gutsboring gezet. Hieruit is gebleken dat onder de ophogingslagen, op circa 1,25 m beneden maaiveld (1,05 m -NAP), natuurlijke getij-afzettingen aanwezig zijn. Deze bestaan van boven naar beneden uit een 0,28 m dikke laag blauwgrijze, zwak zandige klei met zandlaagjes (laag 8), een 0,15 m dikke zwak siltige, bruingroene kleilaag met plantenresten (laag 9) en daaronder op een diepte van 1,7 m beneden maaiveld (1,47 m -NAP) zeer homogene lichtbruingrijze matig siltige klei (laag 10)

Figuur 8. Profiel 7 in boomgat 1 (in westelijke richting) saneringszand (laag 0) op verstoorde ophogingslaag (laag 3).

Vondsten

Het verzamelde vondstmateriaal bestaat uit aardewerk, mopstenen, bouwkeramiek, glas en mortel. De aantallen per vondstcategorie en een voorstel voor selectie en deselectie staan weergegeven in Tabel 1. De determinatielijsten van het vondstmateriaal zijn opgenomen in Appendix V.

Het aardewerk bestaat uit:

- een fragment grijs Paffrath en een fragment industrieel witbakkend aardewerk (tegels) (vondstnummer 1).
- een fragment pijp-aardewerk, een fragment kogelpot, twee fragmenten roodbakkend geglaazuurd aardewerk, een fragment Raeren steengoed (vondstnummer 2)

Het aardewerk behorend bij vondstnummer 1 is afkomstig uit de Middelgrachtvulling (laag 7). Het fragment Paffrath betreft een rand en dateert uit de 12e eeuw. Het aangetroffen tegelfragment dateert uit de nieuwe tijd B/nieuwe tijd C.

Het aardewerk behorend bij vondstnummer 2 is afkomstig uit een (recent) verstoorde ophogingslaag (laag 3). Het fragment pijp-aardewerk dateert uit de 17e/19e eeuw. Het fragment kogelpotaardewerk dateert uit de 12e-14e eeuw. De fragmenten roodbakkerend (lood)geglazuurd aardewerk betreffen een rand en een bodem daterend uit de 16e/17e eeuw. Het fragment Raeren steengoed dateert uit de 15e/17e eeuw.

Naast het aardewerk zijn in de grachtvulling (laag 7) drie baksteenfragmenten, 2 mortelfragmenten en een dakpanfragment aangetroffen. De baksteenfragmenten kunnen door het fragmentarische karakter niet nader gedateerd worden dan late middeleeuwen B tot nieuwe tijd. De mortelfragmenten dateren van voor de 19e eeuw, en het dakpanfragment dateert uit de nieuwe tijd.

In de verstoorde ophogingslaag (laag 3) zijn naast het aardewerk nog twee mopstenen (afmetingen x bij 14,4 bij 7,6 cm en x bij 13,9 bij 5,2 cm) daterend uit de 15e/16e eeuw (vondstnummer 4), twee bakstenen (x bij 10 bij 4,8 cm) daterend uit de nieuwe tijd C en een glazen flesbodem uit de 18e eeuw (vondstnummer 3) aangetroffen. De flessenbodem is afkomstig van een groene zogeheten katekop.

Op basis van de uiteenlopende dateringen van het vondstmateriaal in laag 3 kan geconcludeerd worden dat deze laag sterk verstoord is. De dateringen van het vondstmateriaal lopen dusdanig sterk uit elkaar (kogelpotaardewerk uit de 12e-14e eeuw naast bakstenen uit de nieuwe tijd C) dat mag worden aangenomen dat de vondsten zich niet meer in hun originele context bevinden en het aangetroffen materiaal (deels) van elders afkomstig is.

Ook voor laag 7 geldt dat de datering van het vondstmateriaal nogal uiteen loopt, een 12e eeuwse fragment Paffrath naast een tegelfragment uit de nieuwe tijd B/C. Op basis hiervan kan gesteld worden dat de aangetroffen grachtvulling (laag 7) sterk verstoord is.

Tabel 1. Vondstcategorie, aantallen en voorstel selectie/ deselectie – voorstel door mevr. drs. Y. Boekema senior KNA archeoloog

vondstcategorie	aantal	selectie	deselectie
aardewerk	7	7	0
Bouwkeramiek (baksteen en dakpan)	6	0	6
mopsteen	2	0	2
glas	1	0	1
mortel	2	0	2
totaal	18	7	11

Omdat de archeologische informatiewaarde van het aangetroffen bouwkeramiek, de mopstenen, het glas en de mortel klein is, wordt geadviseerd om deze vondsten niet te deponeren.

4. Conclusies

Binnen vrijwel het hele plangebied is een ophogingslaag aanwezig (lagen 2 en 3). Uit het vondstmateriaal (met een zeer uiteenlopende datering van 12e-14e eeuw tot en met nieuwe tijd C) is gebleken dat deze laag sterk verstoord is. Onder deze laag zijn in het centrale deel van het plangebied (ter hoogte van de profielen 3 en 4) minder verstoorde ophogingslagen aangetroffen (lagen 4, 5 en 6). Deze lagen waren aanzienlijk schoner dan laag 3, maar zijn wegens afwezigheid van vondstmateriaal niet dateerbaar.

In het noordelijk deel van het plangebied (beginnend net ten zuiden van profiel 5) is onder het opgebrachte zandpakket op een diepte vanaf 0,05 m -NAP een sterk humeuze, zwartgrijze, sterk siltige, sterk watervoerende kleilaag met puin-, bot- (niet verzameld) en aardewerkresten (laag 7) aangetroffen. Vermoedelijke betreft het een vulling van de Middelgracht. In het meest noordelijke deel van de rioolsleuf is de gracht gedempt met zeer veel recent puin (bakstenen en dakpannen, laag 11) (zie Figuur 7). Onder deze demping, op een diepte van circa 0,55 m -NAP, is nog een deel van de vulling van de vermoedelijke gracht zichtbaar (laag 7). In deze vulling is sterk uiteenlopend vondstmateriaal aangetroffen, van 12e eeuws Paffrath tot een tegelfragment uit de nieuwe tijd B/C. Op basis hiervan kan gesteld worden dat de aangetroffen grachtvulling (laag 7) sterk verstoord is.

Tijdens het onderzoek zijn geen wierdelagen aangetroffen. Vermoedelijk bevinden deze zich direct ten noordwesten (de Nicolaïterp) en ten noordoosten (de Krabbenterp) van het plangebied.

4.1 Beantwoording onderzoeksvragen

1. *Zijn in het plangebied archeologische sporen en vondsten aanwezig? Zo ja: wat is de aard, datering en (horizontale en verticale) spreiding van deze sporen en vondsten?*

Tijdens het onderzoek zijn geen archeologische sporen aangetroffen. Wel zijn enkele vondsten gedaan. Deze zijn gedaan in een verstoorde ophogingslaag (laag 3) en in de Middelgrachtvulling (laag 7). Het verzamelde vondstmateriaal bestaat uit aardewerk, mopstenen, bouwkeramiek, glas en mortel.

2. *Wat is de gaafheid en conserveringsgraad van de aangetroffen sporen en vondsten?*

Tijdens het veldonderzoek zijn geen sporen aangetroffen. De vondsten zijn gefragmenteerd maar goed geconserveerd.

3. *Zijn binnen (een deel van) het plangebied wierde- en/of stadsophogingslagen aanwezig? Zo ja: wat is de opbouw ervan? Kunnen verschillende lagen worden onderscheiden? Zo ja: wat is de aard van deze lagen? Indien binnen het plangebied sprake is van een wierde, wat is dan de datering van deze wierde? Hoe verhoudt dit zich tot het ontstaan van het huidige Appingedam?*

Binnen het plangebied zijn geen wierdelagen aangetroffen. Wel is binnen vrijwel het hele plangebied een ophogingslaag aanwezig (lagen 2 en 3). Uit het vondstmateriaal (met een zeer uiteenlopende datering van 12e-14e eeuw tot en met nieuwe tijd C) is gebleken dat deze laag sterk verstoord is. Onder deze laag zijn in het centrale deel van het plangebied (ter hoogte van de profielen 3 en 4) minder verstoorde ophogingslagen aangetroffen (lagen 4, 5 en 6). Deze lagen waren aanzienlijk schoner dan laag 3, maar zijn wegens afwezigheid van vondstmateriaal niet dateerbaar.

4. *Zijn er binnen het plangebied resten en sporen aangetroffen die gerelateerd kunnen worden aan de Middelgracht? Zo ja: wat is de aard en datering hiervan?*
In het noordelijk deel van de rioolsleuf (beginnend net ten zuiden van profiel 5) is onder het opgebrachte zandpakket op een diepte vanaf 0,05 m -NAP een sterk humeuze, zwartgrijze, sterk siltige, sterk watervoerende kleilaag met puin-, bot- (niet verzameld) en aardewerkresten (laag 7) aangetroffen. Vermoedelijke betreft het de vulling van de Middelgracht. In het meest noordelijke deel van de rioolsleuf is de gracht gedempt met zeer veel recent puin (bakstenen en dakpannen, laag 11) (zie Figuur 7). Onder deze demping, op een diepte van circa 0,55 m -NAP, is nog een deel van de vulling van de vermoedelijke gracht zichtbaar (laag 7). In deze vulling is sterk uiteenlopend vondstmateriaal aangetroffen, van 12e eeuwse Paffrath tot een tegelfragment uit de nieuwe tijd B/C. Op basis hiervan kan gesteld worden dat de aangetroffen grachtvulling (laag 7) sterk verstoord is.
5. *Is er sprake van oude vullingen van de Middelgracht? Zo ja: wat is de aard, opbouw en datering ervan?*
Zie vraag 4
6. *Zijn er aanwijzingen aanwezig van het economisch gebruik (nijverheidsrestanten, resten van houten beschoeiing en aanlegplekken) van de Middelgracht? Zo ja, wat is de aard en datering ervan?*
Er zijn tijdens het onderzoek geen aanwijzingen aangetroffen van het economisch gebruik van de Middelgracht.
7. *Welke aanwijzingen zijn er voor de aanwezigheid van historische bebouwing (middeleeuwen, nieuwe tijd tot 1800) in het plangebied?*
Er zijn binnen het plangebied geen resten van historische bebouwing aangetroffen. Er zijn wel losse fragmenten bouwkeramiek aangetroffen, deze zijn echter afkomstig uit een verstoorde ophogingslaag en grachtdemping en niet te relateren aan funderingen.
8. *Zijn binnen het zuidelijke deel van het plangebied resten van een stadswal aanwezig? Zo ja, waaruit bestaan deze resten?*
Er zijn binnen het plangebied geen resten van een stadswal aangetroffen.

4.2 Selectieadvies

Opgesteld door mevr. drs. Y. Boekema senior KNA archeoloog:

Het onderzoek betrof een archeologische begeleiding. Het plangebied is na afronding van het veldwerk vrijgegeven. Het archeologisch onderzoek heeft betrekking op de graafwerkzaamheden die uitgevoerd zijn ten behoeve van de geplande rioolsleuf en plantvakken. Omdat dieper ontgraven voor de werkzaamheden niet nodig is, zijn de dieper in de bodem aanwezige lagen niet onderzocht. Op basis van de bevindingen van dit onderzoek wordt het aannemelijk geacht dat zich hier wel archeologische resten (met name grachtvullingen) bevinden. Daarom adviseren wij om toekomstige diepere bodemingrepen in dit plangebied ook archeologisch te laten begeleiden.

Literatuurlijst

Danhof, B., 2016. *Wijkstraat 42-44 te Appingedam, gemeente Appingedam. Een archeologisch bureauonderzoek*. Libau 15-225 Vondsten/documentatie

Exaltus, R.P., 2006. Appingedam – Nicolaïkerk (Gr.). *Een Archeologische Begeleiding*. Steekproefrapport 2006-07/11, Zuidhorn.

Exaltus, R.P., 2007. Appingedam – Paardenwasch (Gr.). *Een Archeologische Begeleiding*. Steekproefrapport 2007-03/13, Zuidhorn.

Hoft, A. 1990. *Vissen rond de Floem, een bijdrage tot het historisch-topografisch onderzoek van de ontwikkeling van de stad Appingedam tot 1810*. Wolters-Noordhoff, Groningen

Koeman, C. & J.C. Visser, 1992. *De Stadplattegronden van Jacob van Deventer*. Robas BV, Landsmeer.

Ligtendag, W.A., 1995. *De Wolden en het water. De landschaps- en waterstaatsontwikkeling in het lage land ten oosten van de stad Groningen vanaf de volle middeleeuwen tot ca. 1870*. REGIOPROjekt Uitgevers, Groningen.

STIBOKA. 1985. *Bodemkaart van Nederland: Schaal 1: 50.000: Toelichting bij kaartblad 7 Oost Groningen*. Plus bijbehorend kaartblad. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.

Hoft, A., 1990. *Vissen rond de Floem, een Bijdrage to het Historisch-Topografisch Onderzoek van de Ontwikkeling van de Stad Appingedam tot 1810*. Wolters-Noordhoff, Groningen.

Veenstra, J.B., 2015. Appingedam – Paardenwasch Gemeente Appingedam (gr.). Archeologische begeleiding onder protocol Opgraven, II Steekproefrapport 2015-06/02.

Velde, I. van der, 2016. *Programma van Eisen, Aanleg parkeerplaatsen met toegangsweg, riolering en plantvakken tussen Wijkstraat 44-50*. Libau, Groningen.

Internet:

Top 25.000 raster via www.kadaster.nl

Kadaster: www.kadaster.nl

Kadastraal minuutkaart via beeldbank.cultureelerfgoed.nl

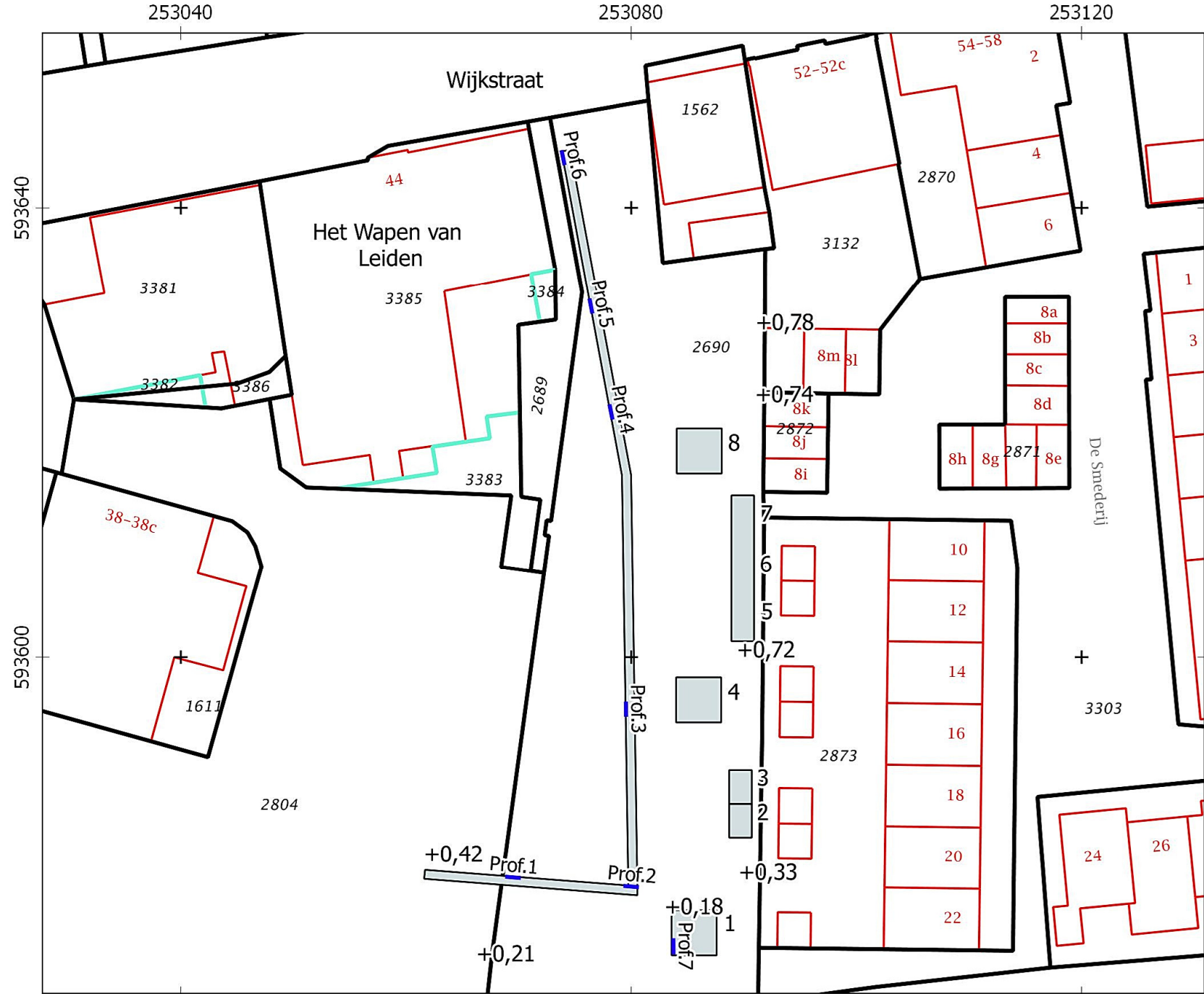
Hoogekaart via AHN-Viewer, Actueel Hoogtebestand Nederland. Rijkswaterstaat, Adviesdienst

Geo-informatie en ICT: www.AHN.nl

Historisch kaartmateriaal: www.topotijdreis.nl

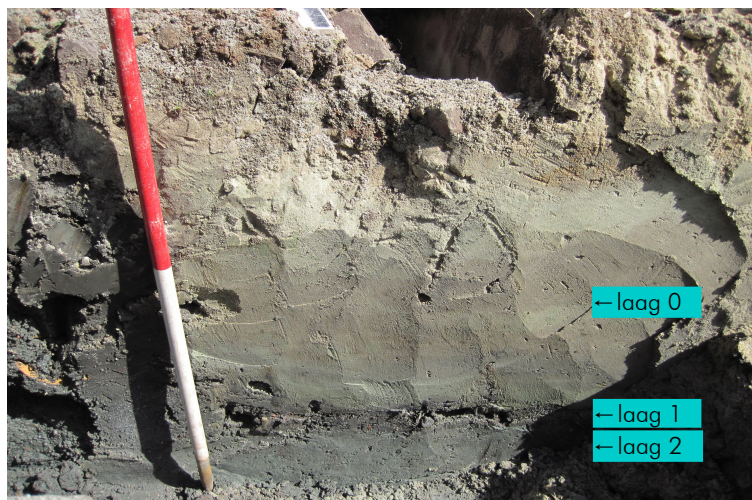
Appendix I: Archeologische periode-indeling

paleolithicum:		ijzertijd:	
paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP	ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP	ijzertijd midden:	500 - 250 vC
paleolithicum laat:	35.000 BP – 8.800 vC	ijzertijd laat:	250 - 12 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP		
paleolithicum laat B:	18.000 BP – 8.800 vC	romeinse tijd:	
		romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
mesolithicum:		romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC	romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC	romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC	romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
		romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
neolithicum:		romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC	romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC	romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC		
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC	middeleeuwen:	
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC	middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC	middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
		middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
bronstijd:		middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
bronstijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC	middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
bronstijd midden:	1.800 - 1.100 vC		
bronstijd midden A:	1.800 - 1.500 vC	nieuwe tijd:	
bronstijd midden B:	1.500 - 1.100 vC	nieuwe tijd vroeg:	1.500 - 1.650 nC
bronstijd laat:	1.100 - 800 vC	nieuwe tijd midden:	1.650 - 1.850 nC
		nieuwe tijd laat:	1.850 – heden
Pleistoceen:	2,5 miljoen - 10.000 BP		
Elsterien	475.000 - 410.000 BP	vC.: voor Christus	
Saalien	200.000 - 130.000 BP	nC: na Christus	
Weichselien	116.000 - 10.000 BP	BP: Before Present; Present = 1950	
Holoceen:	10.000 BP - heden		

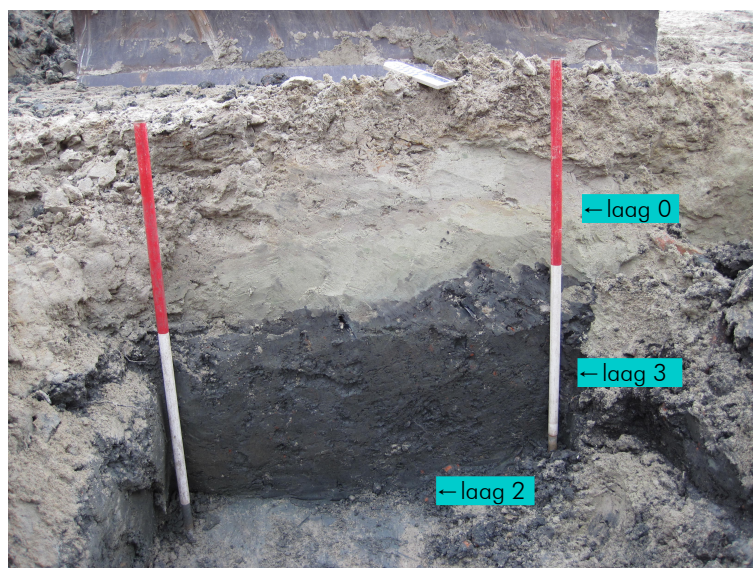

- Profielen
- Werkputten

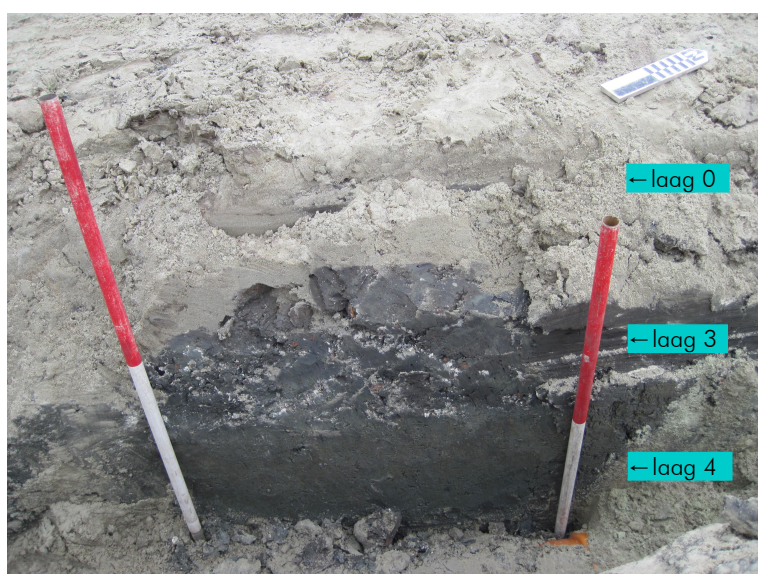
Appendix III: Profielkolommen

Profielkolom 1

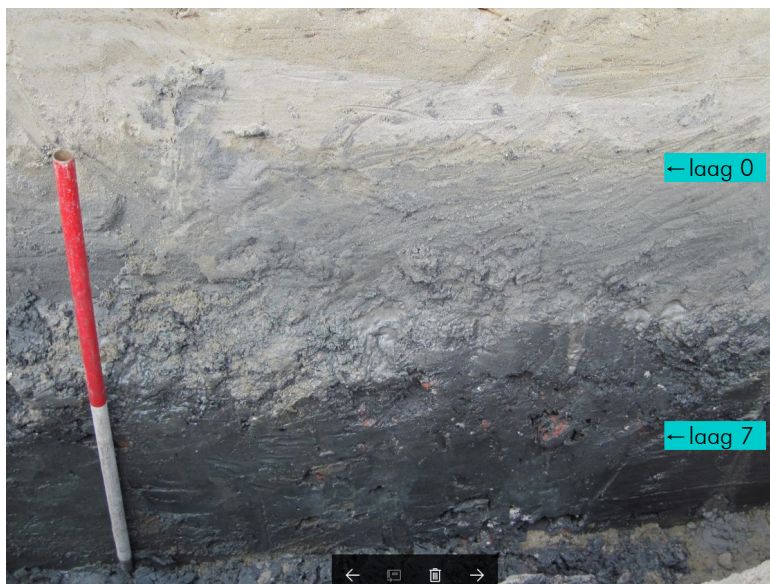
Profielkolom 2

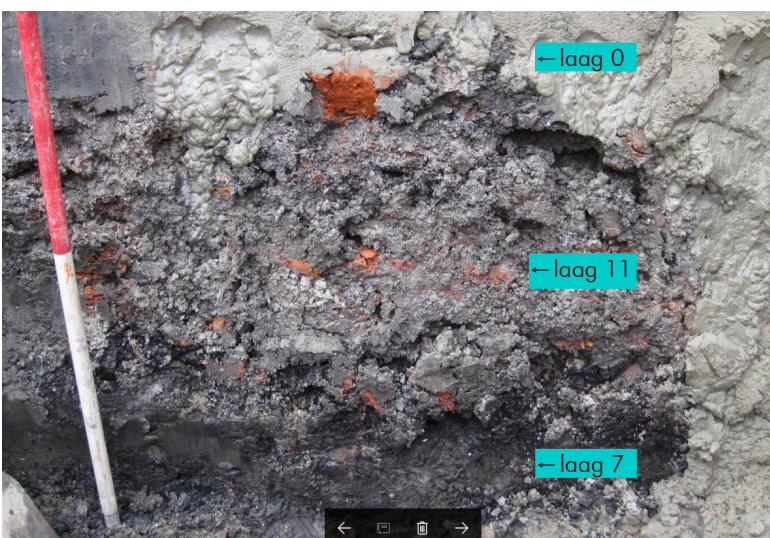
Profielkolom 3

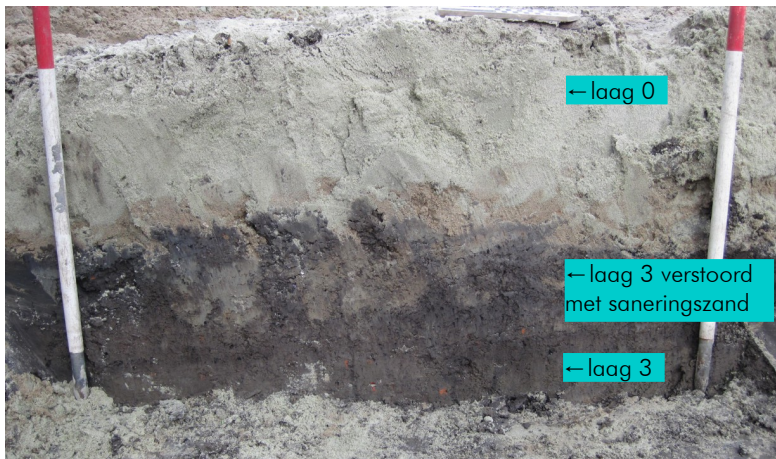
Profielkolom 4

Profielkolom 5

Profielkolom 6

Profielkolom 7

Appendix IV: Sporenlijst										
laag	Put	Interpretatie	diepteligging top van de laag in meters t.o.v. NAP	Kleur	Profiel	Tekening nummer	Vondstnummer	Fotonummer	Datering	Opmerkingen
0	1	saneringszand	Vanaf 0,25 m boven NAP	grijsgroen	1 t/m 7	1		4176		
1	1	recent verstoord	0,55 m beneden NAP	donkerbruin	1	1		4176		
2	1	verstoorde ophogingslaag	Vanaf 0,61 m beneden	groengrijs	1, 2 en 7	1		4176		
3	1	verstoorde ophogingslaag	Vanaf 0,18 m boven NAP	donkergrijsbruin	2, 3, 4 en 7	1	1, 3 en 4	4178		
4	1	ophogingslaag	0,14 m beneden NAP	bruingrijs	3	1		4180		
5	1	ophogingslaag	0,14 m beneden NAP	bruingrijs	4	1		4182		
6	1	ophogingslaag	0,24 m beneden NAP	bruingrijs	4	1		4182		
7	1	vulling/demping Middelgracht	0,05 m beneden NAP	zwartgrijs	5 en 6	1	2	4191		
8	1	natuurlijke getij-afzettingen	1,05 m beneden NAP	blauwgrijs	7	1		4194		
9	1	natuurlijke getij-afzettingen	1,33 m beneden NAP	bruingrijs	7	1		4194		
10	1	natuurlijke getij-afzettingen	1,49 m beneden NAP	lichtbruingrijs	7	1		4194		
11	1	grachtdemping	0,02 m beneden NAP	lichtbruingrijs	6	nvt		4191		

Appendix V: Vondstenlijst

vondstnr	volgnr	monster	put	vlak	vak	spoor	datum	verzamelwijze	profiel/laag	aantal	gewicht	opmerkingen
	1	1		1			3	08-07-2016	profiel	2	423 gram	bakstenen ?x10x4,8
	1	2		1			3	08-07-2016	profiel	1	14	grijs, Paffrath, randje
	1	3		1			3	08-07-2016	profiel	1		witte tegel
	2	1		1			7	11-07-2016	profiel	3	32	baksteenfragmenten
	2	2		1			7	11-07-2016	profiel	2	203	cement
	2	3		1			7	11-07-2016	profiel	1	95	dakpan, roodbakkend
	2	4		1			7	11-07-2016	profiel	1		pijpesteel
	2	5		1			7	11-07-2016	profiel	1		kogelpot
	2	6		1			7	11-07-2016	profiel	1	52	roodbakkend
	2	7		1			7	11-07-2016	profiel	1		roodbakkend, geglazuurd, bodem
	2	8		1			7	11-07-2016	profiel	1		steengoed, Raeren
	3	1		1			3	12-07-2016	vlak	1	382	bodem glazen fles
	4	1		1			3	12-07-2016	vlak	2	3883	kloostermoppen